

*From
Queen of the Night to
Elektra
Laila
Andersson-Palme*

Opera arias

Songs and Lieder

*Swedish Radio Symphony
Orchestra*

*Kungliga Hovkapellet
Deutsche Oper Orchester Berlin*

*Ehrling, Bendix, Hollreiser,
Cillario, Salonen*

CD 1**79'39****Trad**

- 1** Fjorton år tror jag visst att jag var / Fourteen years I think certainly I was 2'50

Grieg, Edvard (1843-1907)

- 2** Våren / The Spring 4'58

Guy d'Hardelot (1858-1936):

- 3** Lorsque j'entends ton pas / Because 2'43

(1-3) Stockholms Studentsångare, Dirigent: Einar Ralf. (Stockholms konserthus 1964) (mono)

Stenhammar, Wilhelm (1871-1927)

- 4** Flickan kom från sin älsklings möte / A girl came from a meeting with her lover 4'27

- 5** Flickan knyter i Johannenatten / The girl on St John's night 1'44

Rangström, Ture (1884-1947)

- 6** Vinden och trädet / The wind and the tree 1'45

- 7** Flickan under nymånen / The girl beneath the new moon 2'22

- 8** Villemo 1'37

- 9** En gammal dansrytm / An old dance-rhythm 1'44

(4-9) Sveriges Radios symfoniorkester – Stig Westerberg (Stockholms konserthus 1964) (mono)

Strauss, Richard (1864-1949)

- 10** Meinem Kinde / To my child 2'58

- 11** Die Nacht / The Night 3'11

- 12** Hat gesagt – bleibt's nicht dabei / He has said – but it won't stop at that 2'04

- 13** Für fünfzehn Pfennige / For fifteen cents 2'22

-
- 14** Morgen / And tomorrow the sun will shine again 4'18
15 Glückes genug / When you slept softly in my arms 3'05
(10-15) Jan Eyron, piano (mono)
- Strauss, Richard (1864-1949)**
- 16** Rosenkavaljeren: terzett / Der Rosenkavalier: terzett (*sung in Swedish*) 14'45
Sylvia Lindenstrand, Octavian; Britt-Marie Aruhn, Sophie
Kungliga Hovkapellet – Sixten Ehrling (29 mars 1988)
- Mozart, Wolfgang Amadeus (1756-1791)**
- 17** Trollflöjten: O zittre nicht, Nattens drottning's aria / The Magic Flute:
O tremble not, Aria of The Queen of the Night (*sung in Swedish*) 5'02
- 18** Trollflöjten: Der Hölle Rache, Nattens drottning's aria / The Magic Flute:
Hell's vengeance, Aria of The Queen of the Night (*sung in Swedish*) 3'10
(17-18) Kungliga Hovkapellet – Sergiu Commisiona, (20 november 1971) (mono)
- Händel, Georg Friedrich (1685-1759)**
- 19** Il Pastor Fido: Amaryllis aria / Amaryllis' aria (Scherza in mar la navicella) 5'10
Kungliga Hovkapellet – Charles Farncombe (Drottningholm 5 juni 1971)
- Puccini, Giacomo (1858-1924)**
- 20** Madame Butterfly: akt 2 / act 2 “Un bell’ di vedremo” (*sung in Swedish*) 4'13
21 Madame Butterfly: akt 2 / act 2 “Tu, tu piccolo Iddio” (*sung in Swedish*) 4'42
(20-21) Kungliga Hovkapellet – Kurt Bendix (29 januari 1970) (mono)

CD 2**79'40****Puccini, Giacomo (1858-1924)**

- 1** Toscas bön "Vissi d'arte" 3'50
Kungliga Hovkapellet – Carlo Felice Cillario (20 september 1984)

Verdi, Giuseppe (1813-1901)

- 2** Sömngångararian ur Macbeth (*sung in Swedish*) 7'00
Kungliga Hovkapellet – Carlo Felice Cillario (22 januari 1982)

Strauss, Richard (1864-1949)

- 3** Elektras monolog ur Elektra 9'30
Kungliga Hovkapellet – Siegfried Köhler (4 maj 1996)

- 4** Salomes monolog 16'50
Orkester från Deutsche Oper, Berlin – Heinrich Hollreiser (27 februari 1984) (mono)

Wagner, Richard (1813-1883)

- 5** – Der Walküre, Akt 3, Finale / The Valkyrie act 3, Finale 32'30
10 („War es so schmälich?“ – „So tatest du“ –
„Wohl taugte dir nicht“ – „Nicht Streb, O Maid, den Mut mir zu stören“ –
„Der Augen leuchtenes Paar“ – „Loge hör! Lausche hieher!“)
*Leif Roar, Wotan; Orkester från Aarhusoperan – Francesco Cristofoli
(Aarhus)*

Berg, Alban (1885-1935)

- 11** Maries Aria ur Wozzek akt 1 (*sung in Swedish*) 5'10
12 Maries Aria ur Wozzek akt 3 (*sung in Swedish*) 4'43
Kungliga Hovkapellet – Esa-Pekka Salonen (9 november 1984)

Laila Andersson-Palme in Salome
Photo: Enar Merkel-Rydberg

Laila Andersson-Palme and Christian
Gullfeldt in Wozzek.
Photo: Enar Merkel-Rydberg

Hovsångerskan Laila Andersson-Palme - från sångskogen i Blekinge till Nattens drottning och Elektra på Operan

Laila Andersson föddes 1941 i byn Lösen i Blekinge, nära Lyckeby och inte långt från Karlskrona. Byn bestod av fem hus, en småskola och en handelsbod. Pappan var snickare och mamman hemmafru. Mamman sjöng, men inte mer än många andra. Som barn hittade Laila en vacker skogsglänta, full med vit- och blåsippor, inte alls långt från föräldrahemmet och med en praktfull utsikt mot Östersjöviken. Där hade hon länge sin hemliga ”sångskog”. Högt uppe på en sten prövade hon i sin ensamhet sångens vingar. Inte ens föräldrarna kände till hemligheten. I fem år bevarade hon den. Hon ville inte att någon skulle störa henne. ”Jag går upp till ekbacken ett tag”, sa hon. Föräldrarna litade på henne och så satte det igång. När hon kom tillbaka hem var hon utmattad av glädje.

Vid sju års ålder fick Laila ett piano och började ta lektioner två gånger i veckan för sin småskolelärarinna. När hon hade spelat belönades hon med en chokladbit. Med hjälp av pianot kunde hon öva in sina sånger. Sin pianistiska färdighet hade hon senare stor hjälp av vid instuderingsarbetet av sina många roller på Operan.

När Laila var fjorton år slutade hon i småskolan i Lösen och började arbeta som hembiträde hos en familjen Katzmann i Lyckeby. Laila musicerade med de tre barnen och när man hörde att hon kunde sjunga sa hustrun i familjen: ”Om Laila vill fortsätta sjunga så står det i Blekinge Läns Tidning idag att man kan ta sånglektioner i Ronneby”. Hon cyklade hem, öppnade fönstret och ropade till sina föräldrar som arbetade i potatislandet: ”Mamma jag ska ta sånglektioner”. ”Du är inte klok, vad kostar det?”. ”80 kronor i månaden”. ”Du får klara det själv”, blev svaret. Och det gjorde hon. Två gånger i veckan, 1956-60, åkte hon rälsbuss till Ronneby för att ta lektioner hos den rumänska sångpedagogen Sylvia Mang-Borenberg som gav henne en grundläggande sångteknik. Det gällde till exempel att hålla tungan rätt i munnen för att undvika onödiga vibraton. Samtidigt arbetade Laila på *Svenssons Radio och Musik* i Karlskrona. Där fick hon sälja radioapparater, pianon och flyglar, men också stämma

cittror som användes i olika frikyrkliga sammanhang.

Efter folkskolan började Laila på Bräkne-Hoby folkhögskola nära Karlshamn. Det var en underbar skola med en fantastisk rektor. Där fick Laila alltid spela piano och sjunga när det var uppvisning. En dag inför ett av skolans samkväm kom massor av fotografer. Plötsligt ropades hon upp tillsammans med en annan skolkamrat. Skolan och Laila hade tilldelats ett kungastipendium på 3 000 kronor. Det blev hennes lycka. Hon fick åka upp till Stockholm för att sjunga upp på Sångpedagogernas förbund. Det blev fantastiska applåder, men istället för en stöttande uppmuntran varnade Mang-Borenberg henne svartsjukt för ”applådknipare”. Det blev början till en schism mellan Laila och hennes första sånglärare.

1960 åkte Laila upp till Stockholm och sökte in till solosångklassen på Musikhögskolan där hon genast antogs. Samtidigt fick hon sjunga småroller på Operan. Hon samarbetade med William Lind och hans orkester på Sveriges Radio. Det var fullt ös hela tiden. På akademien fick Operaskolan låna ett övningsrum. Isa Quensel, Wilhelm Freund, Herbert Sandberg och Kurt Bendix blev hennes lärare. Det var en gedigen utbildning och ännu så länge fanns inte Operahögskolan. Samtidigt med Laila gick även Sylvia Lindenstrand i solosångklassen på Musikaliska akademien. På Operaskolan gick Bengt Rundgren, Berit Lindholm, Jonny Blanc och Tord Slättegård. Alla sedermera sångare på Operan.

Laila kom till Operan 1964, men var ännu inte färdigutbildad i solosångklassen. Året innan hade hon sjungit Violettas aria i *La traviata* i en elevuppvisning. Sceniskt med kläder och allt. Isa hade sagt: ”Hon ska göra det”. Succén var enorm och hon fick stor uppmärksamhet i pressen. I Dagens Nyheter skrev Folke Hähnel:

”Men den märkligaste prestationen gjorde, som väntat, sopranen Laila Andersson. Hennes scen ur 'Traviatas' första akt (i Violettas kabinett) skulle ha väckt häpnad även om hon inte varit Operaelev med bara tre terminer bakom sig. Hon behärskade detta primadonneparti (en liten del av det visserligen, men ingalunda den lättaste) i alla avseenden. Den eleganta aktionen, den skiftande

mimiken, stämmans skönhet och glans, expansionen och koloraturen - allt fanns där! Och därtill vittnade hennes föredrag om en osviklig musikalisk instinkt i minsta detalj”.

Och i Stockholms-Tidningen skrev Leif Aare:

”Årets fynd heter Laila Andersson. Vad hon gjorde av den stora Traviata-scenen snuddade faktiskt vid det färdiga konstnärskapet. Hennes väna stämma klingade helt egaliserad - något som tillhörde sällsyntheterna denna afton - den täckte med lätthet hela registret och behövde inte pressas ens i koloraturen. Dessutom visade Laila upp en påfallande fin känslighet för spelets psykologiska valörer”.

Till Jerum studentbostäder där hon bodde, kom fotografer. Framgången blev en fantastisk skjuts och hon anställdes omgående på Operan som stipendiat.

Första rollen som Susanna i *Figaros bröllop* blev en stor publik- och kritikerframgång. I en stor intervju med Lars Widding i Expressen i samband med debuten som Sophie i *Rosenkavaljeren* hösten 1966 var rubriken ”En stor stjärna med 'erotisk klang’”. Hon sjöng sedan otaliga roller i det lyriska och lyrisk-dramatiska facket som Mikaela i *Carmen*, Antonia och Giulietta i *Hoffmanns äventyr*, Rosalinda i *Läderlappen*, Gilda i *Rigoletto*, Violetta i *La traviata*, Leonora i *Trubaduren*, Madame Butterfly och Tosca, men hon hade även koloraturen i halsen och uppträdde i roller som Konstanze i *Enleveringen ur Seraljen* och Nattens drottning. Den förra sjöng hon även på Operans turné ut i landet, inklusive på Södra Teatern. I *Figaros bröllop* har Laila sjungit inte mindre än fyra roller; första flickan, Barbarina, Susanna och Grevinnan.

Så småningom utvecklades rösten långsamt i alltmer mer dramatisk riktning. Att hon klarat av att sjunga så pass många olika roller beror på att hon aldrig forcerat rösten.

Lailas andra genombrott kom som Lulu i Albans Bergs tolvtonsopera med samma namn

*Laila Andersson-Palme as Fidelio.
Back stage photo in
Washington D.C.*

*Laila Andersson-Palme and Dorrit
Kleimert in Vogler's Gustaf Adolf
and Ebba Brahe.
Photo: Enar Merkel-Rydberg.*

1977. Operan upplevde sin svenska premiär (i den fortfarande ofullständiga versionen) och regissör var Hans Hartleb. Det var en jätteuppgift som tog lång tid att studera in. Lulu har en bakgrund som gatuprostituerad och utnyttjas av männen innan hon faller offer för seriemördaren Jack the ripper. För Laila kändes det som att det behövdes en månad för att studera in två sidor i klaverutdraget. Partiet innehöll aldrig någon normal skala, men så småningom lärde sig Laila att älska denna roll, som också bidrog till att hon fick en internationell karriär. Hon fick sjunga Tosca i Bern, en roll som upplevdes som lättsjungen efter röstmördaren Lulu med sina atonala intervaller och många höga D:n. Lulu är det absolut svåraste Laila gjort. Förutom att bemästra de vokala svårigheterna skulle hon också lära sig dansa på tå och klara av tolv snabba klädbyten. Det var en hets som inte var av denna världen. Kerstin Meyer sjöng Grevinnan Geschwitz, den i Lulu olyckligt förälskade, och Rolf Jupither Doktor Schön. Gösta Winbergh var målaren som porträtterade Lulu i prologen. Senare fick Laila tavlan inramad av scenarbetarna när hon slutade på Operan.

Laila studerade in det vansinnigt svåra partiet med piano hemma. Det gällde att hitta stilen, men det fanns ett tema, en melodi som man kunde hålla sig till. Hon fick Gustav Asplund som repetitör, sedan Jeffrey Tate från Covent Garden och George Posell från Metropolitan. ”Utan Sixten Ehrling hade man inte klarat det”, säger Laila. ”Han var fantastisk. Det kunde handla om att sjunga tolv toner i en takt, synkoperat. Gjorde jag fel, tog jag rätt?” Hon kollade Sixten som levererade en slängkyss - och visst var det rätt.

Efter Lulu sjöng Laila i Verdis *Nabucco* i Graz. Hon hoppade också in som Salome tre gånger på Wiener Staatsoper 1984. ”Det var inte klokt, jag reste överallt. Men det var roligt och jag fick mig en recension tillskickad där det stod: 'Gå och se henne. Hon är en upplevelse'. Jag hade ersatt Karen Armstrong och recensenten skrev att informationen om inhoppet inte hade 'avslöjat något om den sensation som den unga Stockholmsopranens debut faktiskt hade betytt'. Men jag hade också en bra dirigent: Heinrich Hollreiser, som med sina små rörelser såg till att orkestern inte överröstade sångarna. Det ingav trygghet”.

Hon sjöng också ytterligare en roll av Alban Berg, Marie i *Wozzeck*. Marie har ett litet barn och pojken som gjorde rollen blev som förälskad i Laila. ”Han pratade om rymden och jag tänkte att denna lilla människa var överjordisk. Jag gav honom godis hela tiden och sa: När jag sjunger håller jag min hand över dina öron för jag sjunger starkt”. Det blev en skilsmässa som inte var av denna världen. Till den sista repetitionen skulle Hasse Alfredson, som ju regisserade *Wozzeck*, ändra mina kläder. Det ville jag inte. Då sa pojken till Hasse i slutscenen: ”Man ändrar ingenting”.

Laila har gjort alla sina stora roller utomlands först. Hon har sjungit Leonora i *Fidelio* i Washington D.C. Innan hon sjöng Salome i Stockholm på 80-talet gjorde hon rollen i Graz. Därefter på Metropolitan 1981, i Rio de Janeiro, Berlin, Gelsenkirchen, Wien och Catania. På den sicilianska scenen var det överhuvudtaget ingen ordning. Det var jobbigt. Kläderna kom från Rom samma dag och dirigenten var olidlig under repetitionerna. Han kunde plötsligt bläddra tillbaka flera gånger i partituret och kräva att man hela tiden skulle följa efter. ”Sedan hade han mage att säga: Nu vill jag gärna att du ordnar så att jag får dirigera på Stockholmsoperan. Han hade överhuvudtaget ingen humor”, säger Laila.

Hon var med om en galen föreställning i Gelsenkirchen också. Där var det inte Salome som skulle dansa De sju slöjornas dans, utan Herodes. ”Jag satt vid en pelare och tänkte vad är det jag håller på med egentligen”?

Hon har också studerat in en ”cover” av rollen som Kejsarinnan i Strauss *Die Frau ohne Schatten* under Erich Leinsdorf på Metropolitan. Det var i samband med Birgit Nilssons sista föreställning där.

Laila har ingenting emot moderna tolkningar, men hon vill att man respekterar kompositören och efterlyser även mer av stilteater idag. Det ska inte vara någon ”tvärtomregi”. Står det i partituret, som i Wagners *Valkyrian*, att man ska komma in med brynja, svärd och hjälm så ska man inte lägga på brynjan på slutet. Om det bara blir moderna uppsättningar så kan artisterna till slut inte agera i stiltrogna kläder. Inte heller får perukmakeriet något att

göra. ”Det går faktiskt att visa både Mats Ek och en klassisk Svansjön”, säger hon, och understryker att hon förstår att man också vill göra moderna saker.

Laila sjöng under en glansperiod på Stockholmsoperan då man till exempel kunde hålla sig med en egen ensemble i *Nibelungens Ring*. Då fanns en mångfald i repertoarutbudet för publiken som man bara kan drömma om idag, menar hon. Operan genomförde också turnéer i hela landet och tog på så sätt sitt ansvar för att sprida operakonsten över hela Sverige. Och det är en uppgift att sköta som saknas idag. ”Har man inte pengar till scenografi så återanvänd det man kan och varva med nya produktioner”, menar hon också. ”Ta fram gamla *Salome*, Götz Friedrichs *Lohengrin* eller Folke Abenius *Rosenkavaljer*. Är dekoren utsliten så varför kan man inte restaurera den”? Hon är också kritisk till att man i så stor utsträckning avvecklat solistensemblen. ”Men det är väl för att man ska ha råd med alla regissörer som kommer. Inte behöver man betala några arbetsgivaravgifter heller”. Som åtskilliga sångare i sin generation är hon kritisk till hur operakonsten sköts idag och hon saknar kunniga och väl fungerande chefer som till exempel Göran Gentele, Bertil Bokstedt och Folke Abenius. När hon började på Stockholmsoperan var Set Svanholm chef och huset höll sig med ett femtiotal solister. Då och då kom gästartister som förgyllde. Sångarna varierade mellan små och stora roller och kunde även ”unna sig lyxen” att misslyckas. Idag gör bara medlemmar i kören små roller. ”Men visst, ur chefssynpunkt är det naturligtvis lättare att leda ett operahus om man bara har gäster”, säger Laila.

De många gästspelen från slutet av 70-talet fram till slutet av 80-talet ändrade Lailas tillvaro. ”Många klarar av att bo på hotell, men en del går under. Jag klarade mig därför att jag hade kvar mitt engagemang på Operan under mina gästspel under denna tid. Scenens byrå pusslade ihop mitt schema och jag var tacksam att jag inte var tvungen att sluta”.

Hon sjöng i Händels *Alcina* i en uppsättning i Karlsruhe med samma kostymör som i *Lulu*. Det var en mycket fin föreställning där hon dansade sig till döds i ett sju meter långt släp. Hon sjöng även i Hindemiths *Cardillac* i Bonn, båda operorna ett tiotal gånger vardera.

Lailas "tredje genombrott" i Stockholm kom med Salome 1982 som hon alltså redan hade sjungit på utländska scener, bland annat på Metropolitan 1981 och i Graz i Regina Resniks regi samma år. 1985 utnämndes hon av Kungen till Hovsångerska.

Två somrar 1987-1988 sjöng hon Brünnhilde i *Nibelungens ring* i danska Århus, bland annat mot Leif Roar som Wotan, innan hon sjöng samma roll på Stockholmsoperan. På 80-talet sjöng hon också Fältmarsalkinnan i *Rosenkavaljeren*, Lady Macbeth i Verdis *Macbeth* och rollen som mamman i Rodion Sjtjedrins *Lolita*. Det senare även det ett verk som rent musikaliskt inte satte några djupare spår hos Laila.

När jag frågar vilka roller som har legat närmast om hjärtat tycker Laila att det är en svår fråga. "Madame Butterfly tyckte jag mycket om", säger hon till slut. "Dessutom var scenografin i Göran Genteles uppsättning enkel och snygg".

Trots spännvidden på roller har Lailas röstutveckling varit normal. Redan från början hade hon dramatiken i rösten och sitt sceniska temperament. Det fanns en glans och fokus i den slanka, instrumentellt färgade stämman som bar ut. "Jag upptäckte efter hand att jag klarade av att sjunga mer dramatiska roller", säger Laila, "och det har varit en rolig resa att göra från Susanna till Elektra. Varje verk gör att rösten blir annorlunda och då blir det också en annan karaktär i den".

Hur ser Laila tillbaka på sina kollegor? "Samarbetet på Operan var utan större bråk", säger hon, "vi kunde vara arga på allt och alla när vi drack kaffe i futten, personalrestaurangen, men sedan skrattade vi när vi gick för att repetera igen. Blev det en bra föreställning glömde man allt tjafs".

Operan höll sig med fasta regissörer som höll i sina föreställningar, bland annat den begåvade Bengt Peterson. "En regissör på plats kunde parera och lösa problem på ett helt annat sätt än vad regiassistenter kan". Bland dirigenter uppskattar hon särskilt Sixten Ehrling som var kompetent och pålitlig. "Alla tror Sixten var så förfärlig", säger hon, "men om vi sjöng fel hade Sixten då inte rätt att kritisera tills det blir bra? Jag hade aldrig problem med

*Laila Andersson-Palme in Tosca with Jerker
Arvidsson as Scarpia.
Photo: Enar Merkel-Rydberg*

*Laila Andersson-Palme as Violetta
and Rolf Björling in La Traviata.
Photo: Enar Merkel-Rydberg*

*Laila Andersson-Palme as Violetta and
Kåge Jehrlander in La Traviata.
Photo: Enar Merkel-Rydberg*

Sixten. Det var bara himmelskt”.

Men även Carlo Felice Cillario, Heinrich Hollreiser, Esa-Pekka Salonen och Kurt Bendix, som bland annat dirigerade hennes *Butterfly*, är uppskattade. "Kurt var så lycklig under instuderingen. 'Nu ska vi göra VÅR *Butterfly*, sa han'".

Laila hade haft otur med sångpedagoger (Ragnar Hultén, Isobel Ghasal-Öhman) innan hon efter en tragisk händelse i sitt privatliv (hennes mans bortgång i en olycka 1967) fick en svacka i rösten och hamnade hos Hjärdis Schymberg som ju kunde yrket. Hjärdis underströk tungans rätta placering för att göra rösten fri och förmå texta på rätt sätt. "Det var tack vare Hjärdis jag klarade av *Lulu*", säger Laila.

Det allt vanligare vibratot bland unga sångare idag är ett stort problem, menar Laila. Det kanske inte alltid hörs när man sjunger med en stor orkester. Hon undrar hur de ska klara sig i det långa loppet. Det var mer gedigna pedagoger förr. Idag orkar hon knappt lyssna på opera längre. Det kan också hänga ihop med att Laila har sjungit det mesta och därför inte riktigt kan slappna av på Operan. "Helst ska det vara nya operor som jag inte kan", skrattar hon.

Man får leta efter roller som Laila INTE har sjungit. På frågan vilka hon tyckte om att sjunga med svarar hon omedelbart Rolf Björling. "Det var en toppensångare som man verkligen kunde lita på", säger hon. "Han hade samma timbre och kroppsform som sin far Jussi. Gedda var mer avståndstagande, inte lika 'kärleksfull' på scenen som Rolf. Nicolai Gedda och jag sjöng *Tosca* i Savonlinna med Ehrling. Där fanns inga loger, bara en massa trappor. Nico gick bakom mig och så plötsligt sa han: 'Laila, har du aldrig begripit att jag är kär i dig'? 'Kunde du inte ha talat om det för mig tidigare? Ska jag äntligen få reda på det efter att det har gått så många år'? skojade jag tillbaka".

Erik Saedén var också en proffssångare i Lailas tycke. "Han kunde också sångteknik, liksom den gudabenådade Karl-Magnus Fredriksson idag. Vilken perfekt sångteknik. Jag har aldrig varit med om en sådan klang".

Bland roller i svenska operor som Laila sjungit kan nämnas Karl-Birger Blomdahls *Herr von Hancken* med premiär 1965, en opera som bara upplevde sex föreställningar. Laila tyckte den innehöll trist musik och till operachefen Göran Genteles förtvivlan lockade den bara ett fåtal åhörare. Hon har också bland annat sjungit i Gunnar Buchts *Tronkrävorna*, Maurice Karkoffs *Gränskibbutzen* (i regi av Lailas framlidne make Ulf Palme) och Lars-Erik Larssons *Arresten på Bohus*. Den sistnämnda en mycket trevlig och underhållande opera som sändes i tv 1981.

Hon medverkade också i Ingmar Bergmans produktion av Daniel Börtzs *Backanterna* 1993 där hon gestaltade rollen som Teiresias. För Ingmar, som inte förstod att sångarna måste vila sina röster inför en operapremiär, fick hon förklara hur gången var. Förberedande genrep på måndag, genrep på onsdag och premiär på lördag. ”Men vad ska JAG göra då som är beslutsneurotiker?” sa Ingmar, ”och vid det tillfället ramlade vi båda på flygeln och gap-skrattade! Han hade verkligen humor och kunde också ta råd”, menar Laila. Som Teiresias hade jag diverse mankemang med en lösmage och en hatt som jag aldrig fick av mig. Ingmar gick förbi och visade: ”Hatten av på det sättet”. ”Han förstod verkligen psykologiska saker. Det var en lyx att få jobba med honom. Jag fick också ha mitt eget hår och behövde inte bära peruk. 'Laila ska trivas', sa han. Han var flexibel. De sydde alltid en liten ficka där jag kunde ha min lilla halstablett, Vic. 'Vilken sort sa du'? sa Ingmar och så började vi prata halstabletter/karameller. Ja, *Backanterna* var en rolig produktion”.

”Ja, operasång är ett vansinnigt yrke med den största disciplin”, menar Laila. Hon beklagar också att man inte satsat på ett nytt operahus i Stockholm och stöder det förslag till Masthamnsopera som tidigare tekniske chefen på Kungliga Operan, Ulf Hedberg och hans arkitekt Gunnar Steneby lämnat. Laila är tveksam till om det går att ändra om så mycket i utrymmena vid Gustav Adolfs torg. Till exempel är det skadligt att använda guldfoajén för mycket för publika utrymmen. Speciellt om man ska ha konserter där och sångarna inte får bestämma villkoren för sina framträdanden. När det är konsert där brukar man stå så man kan sjunga ut på längden. Men nu vill de att man ska stå på tvären när det är middagar och

sjunga mot en vägg. ”De som inte förstår sig på vår profession ska inte styra hur vi ska sjunga utan att resonera med oss”, säger Laila.

När Laila sjöng sin sista föreställning på Operan i rollen som Elektra den 4 maj 1996, pryddes rollistan av ett färgfoto med sångerskan och ett hundratal klaverutdrag. Dessa innehöll de hundra roller som Laila sjungit på Stockholmsoperan under sina 32 år som fast anställd. Ett rekord som få, om ens någon, nått upp till.

Nu har Laila också skrivit sina memoarer. I dem berättar hon om sin långa, omväxlande och framgångsrika karriär, men även om svåra prövningar i privatlivet, till exempel den stroke hon drabbades av 2003, och hur man kan överleva fast man är svårt sargad.

Intervju: Henry Larsson

*Laila Andersson-Palme as
Brünnhilde.
Photo: Enar Merkel-Rydberg*

*Laila Andersson-Palme as Queen of
the Night in The Magic Flute.
Photo: Enar Merkel-Rydberg*

The court singer Laila Andersson-Palme - from the forest of songs in Blekinge to Queen of the Night and Elektra at the Opera

Laila Andersson was born 1941 in Lösen, Blekinge. Her father was a carpenter and as a child Laila found a small opening in the forest where she could try the wings of song. When she was seven she started to take piano lessons and developed pianistic skill and this became handy when she studied many of her roles at the Stockholm Opera House.

When she was in her teens she took lessons with the Roumanian teacher Sylvia Mang-Borenberg in Ronneby. There she was taught the basics in singing, while working at the same time in a radio shop in Karlskrona, where she sold pianos, grand pianos and tuning zithers.

In connection with studies at Bräkne-Hoby People's High School she received a scholarship which allowed her to show her ability as a singer at the Singer teacher's association in Stockholm. 1960 she was allowed to enter the class for solo song at the Academy of Music and she took on small roles at the Stockholm Opera. She worked together with William Lind and his orchestra at the Swedish Radio and her teachers were Isa Quensel, Wilhelm Freund, Herbert Sandberg and Kurt Bendix. At the same time the mezzo Sylvia Lindenstrand also attended and at the Opera School other future singers went, Bengt Rundgren, Berit Lindholm, Jonny Blanc and Tord Slättergård.

Laila was employed at the Opera 1964. The year before, she had sung Violetta's aria from *La Traviata* at a performance and she got a lot of press attention. The first role she got at the Opera house was Susanna in *The marriage of Figaro* and it became a huge success among reviewers and also among the public. In a big interview in Expressen Autumn 1966 in connection with her debut as Sopia in the *Rosenkavalier* she was hailed as a "big star with an erotic sound": Laila then sang a number of roles in the lyric and dramatic field as Mikaela in *Carmen*, Antonia and Giulietta in the *Adventures of Hoffmann*, Rosalinda in the *Die Fledermaus*, Gilda in *Rigoletto*, Violetta, Leonora in *The Troubadour*, Madame Butterfly and Tosca. But she also had a flair for coloratura and she also did Konstanze in the *Abduction*

from the Serail and the Queen of Night. Soon her voice took a more dramatic direction. The reason for being able to sing so many different roles was that she never forced her voice.

Lailas second breakthrough came as Lulu in the Swedish Première of Bergs twelve tone opera in 1977. The conductor was Sixten Ehrling and the role hastened an international career as Tosca in Bern, Nabucco in Graz and three appearances as Salome at Wiener Staatsoper in 1984. At the Stockholm Opera she also sang Marie in Bergs opera *Wozzeck*. Laila made all her big roles first abroad. She sang Leonora in *Fidelio* in Washington D C and Salome in Rio de Janeiro, Berlin, Gelsenkirchen, Wien and Catania. She sang in Handels *Alcina* (in a performance in Karlsruhe with the same costume maker as in Lulu) and also in Hindemiths *Cardillac* in Bonn, both operas some ten times each. She also studied as "cover" of the role as The Kaiserin in Strauss *Die Frau ohne Schatten* under Erich Leinsdorf in the Met in connection with Birgit Nilssons last performance there.

Despite the many guest appearances in the 70s and 80s, Laila still had her engagement at the Stockholm Opera. Lailas third breakthrough in Stockholm came as Salome 1982 which she already had performed abroad. In 1985 she was appointed Court Singer.

In 1987 and 1988 she sang Brünnhilde in the *Nibelungen Ring* in Århus in Denmark, with Leif Roar as Wotan, before she sang the same role at the Stockholm Opera. In the 80s she also sang the Princess in *Der Rosenkavalier*, Lady Macbeth in Verdi's *Macbeth* and the mother role in *Lolita*, the Shchedrin's opera. She has also performed in a number of Swedish operas, Blomdahls *Herr von Hancken* premiered in 1965. She has also performed in Gunnar Bucht's opera *The Throne Pretendends*, Maurice Karkoff's opera *The Border Kibbutz* (produced by the actor Ulf Palme, her late husband) and Lars-Erik Larsson's opera, *The Prison at Bohus*, in a televised performance in 1981.

Laila has also participated in Ingmar Bergman's production of Daniel Börtz' *The Backants* in 1993 where she had the role as Teiresias.

Despite her range of roles Lailas voice developments has been normal. Even from the

beginning she had the drama in her voice and her temperament on stage. There was brilliancy and focus in her slender, instrumentally coloured voice which reached out. Among the conductors she co-operated with, she particularly appreciated Sixten Ehrling, but also Carlo Felice Cillario, Heinrich Hollreiser, Esa-Pekka Salonen and Kurt Bendix, who amongst other works conducted her *Butterfly*.

It is easier to find roles that Laila did not sing. On the question who she liked to sing with, she immediately answered Rolf Björling. "He was a top singer who you really could trust", she said. "He had the same timbre and body form as his father Jussi. Gedda was more distant, not just as loving on the stage as Rolf, but Gedda had a wonderful sense of humour." With Gedda she sang *Tosca* in Savonlinna under Sixten Ehrling.

When Laila sang her last performance at the Stockholm Opera in the role as Elektra, on the 4th of May 1996, the role list was decorated with a coloured photo with the singer and a hundred of piano reductions. They contained the hundred roles that Laila sang in the Stockholm Opera during her 32 years as an employee. A most unusual record.

Now Laila has also written her memoirs. She tells about her long, variable and successful career, but also difficult ordeals in her private life, for instance the stroke she suffered in 2003, and how to survive even if you are severely harrowed.

*Henry Larsson,
translation: Bo Hyttner*

Rollförteckning / Lists of roles, Laila Andersson-Palme

Roller på Stockholmsoperan / Roles at the Royal Opera House Stockholm:

Beethoven, Ludwig van: Fidelio (*Marzellina*)

Berg, Alban: Lulu (*Lulu*); Wozzeck (*Marie*)

Berwald, Franz: Drottningen av Golconda (*Drottning Aline / Queen Aline*)

Bizet, Georges: Carmen (*Mikaela*)

Blomdahl, Karl-Birger: Herr von Hancken (*Nora*)

Bucht, Gunnar: Tronkrävarna (*Margrete*)

Boldemann, Laci: Svart är vitt - sa kejsar'n (*Prinsessan*)

Börtz, Daniel: Backanterna / The Backants (*Teiresias*)

Gluck, Christoph Willibald: Ifigenia i Aulis (*Diana*) - Drottningholm; Orfeus och Eurydike / Orpheus and Euridice (*Eurydike*) - Drottningholm

Hallberg, Björn Wilho: Majdagar (*Ruth Behrens*)

Händel, Georg Friedrich: Alcina (*Alcina*); Il pastor fido (*Amarilli, Erato*)

Drottningholm, gästspel i Edinburgh och Wiesbaden / guest appearance in Edinburgh and Wiesbaden; Saul (*Merab*)

Janáček, Leos: Jenufa (*Jenufa*) - även gästspel i Edinburgh / also guest appearance in Edinburgh; Testamentet (*Christa*)

Karkoff, Maurice: Gränskibbutzen (*Tamar*)

Larsson, Lars-Erik: Arresten på Bohus (*Åsa*) - TV-produktion / Broadcast production

Massenet, Jules: Manon (*Paulette*)

Monteverdi, Claudio: Poppeas kröning / Coronation of Poppea (*Fortuna*) -
Drottningholm

Mozart, Wolfgang Amadeus: Così fan tutte (*Fiordiligi, Despina*) - även på turné / also
on tour; Don Giovanni (*Donna Elvira*); Enleveringen ur Seraljen / The Abduction
from Seraglio (*Konstanze*) - Södra Teatern, även på turné / also on tour; Figaros
bröllop / The Marriage of Figaro (*Susanna, Grevinnan, Barbarina, En flicka*) - även
turné / also on tour; Trollflöjten / The Magic Flute (*Nattens drottning, Första damen*)
- även turné / also on tour.

Musorgskij, Modest: Boris Godunov (*Xenia*)

Offenbach, Jacques: Hoffmanns äventyr (*Antonia, Giulietta*); Sköna Helena (*Parthenis*)

Puccini, Giacomo: La bohème (*Mimi, Musette*); Madame Butterfly (*Cho-cho san, Kate
Pinkerton*); Tosca (*Tosca*)

Rameau, Jean-Philippe: Platée (*Thalia*) - Drottningholm

Rosenberg, Hilding: Lycksalighetens ö (*Theano*)

Rossini, Gioacchino: Kärlek på prov [La pietra del paragone] (*Fulvia*) -
Drottningholm; Wilhelm Tell (*Mathilde*)

Sandström, Sven-David: Slottet det vita (*Drottningens mor*)

Sjtjedrin, Rodion: Lolita (*Charlotte Haze*)

Strauss d.y., Johann: Läderlappen (*Rosalinda*)

Strauss, Richard: Ariadne på Naxos (*Ariadne*); Elektra (*Elektra, Chrysothemis, 5.
Magd*); Rosenkavaljeren (*Fältmarskalkinnan, Sophie*); Salome (*Salome*)

Suppé, Franz von: Boccaccio (*Isabella*)

Wagner, Richard: Lohengrin (*Ortrud, En svenne*); Parsifal (*En blomsterflicka*);

Ragnarök (*Brünnhilde, Guttrune*) - also guest appearance in Copenhagen (*Guttrune*);
Rhenguldet (*Freja*) - also guest appearance in Copenhagen; Siegfried (*Brünnhilde*);
Tannhäuser (*Venus*); Valkyrian (*Brünnhilde, Helmwige*) - also guest appearance in
Copenhagen (*Helmwige*)

Verdi, Giuseppe: Falstaff (*Alice Ford*); La traviata (*Violetta, Annina*) - även gästspel i
Örebro och Lund; Macbeth (*Lady Macbeth*); Maskeradbalen (*Amelia*); Rigoletto
(*Gilda*); Trubaduren (*Leonora*)

Werle, Lars Johan: Drömmen om Thérèse (*En fabriksflicka*); Resan (*Gitte, Vera*)

Vogler, Georg Joseph: Gustav Adolf och Elsa Brahe (*Ebba Brahe*) - Drottningholm

Roller på utländska scener / roles at scenes abroad:

Beethoven, Ludwig van: Fidelio (*Leonore*) - Montréal, Washington D.C.

Hindemith, Paul: Cardillac (*Die Tochter*) - Bonn

Händel, Georg Friedrich: Alcina (*Alcina*) - Karlsruhe

Puccini, Giacomo: Tosca (*Tosca*) - Bern/Grenoble

Strauss, Richard: Salome (*Salome*) - Graz, Montréal, Rio de Janeiro, Metropolitan
(NY), Berlin, Catania, Gelsenkirchen, Oslo, Wien (Staatsoper)

Wagner, Richard: Ragnarök (*Brünnhilde*) - Århus; Siegfried (*Brünnhilde*) - Århus;
Valkyrian (*Brünnhilde*) - Århus

Verdi, Giuseppe: Nebukadnessar (*Abigaille*) - Graz; Rigoletto (*Gilda*) - Helsingfors

Dessutom har Laila studerat in / Laila has also studied:

Blomdahl, Karl-Birger: Aniara (*Poetissan*)

Cavalli, Giovanni: L'egisto (*Bellezza*)

Massenet, Jules: Manon (*Manon*)

Strauss, Richard: Die Frau ohne Schatten (*Kejsarinnan*) - med Erich Leinsdorf för Metropolitan / with Erich Leinsdorf for Metropolitan

Tjajkovskij, Peter: Eugen Onegin (*Tatjana*); Spader Dam (*Lisa*)

Verdi, Giuseppe: Otello (*Desdemona*)

*Laila Andersson-Palme in Salome in Montreal.
Photo: Photographex*

Laila Andersson-Palme. Photo: Elon Lindberg

STERLING CDA 1806/1807-2

AAD

Total playing time: 159'41

STERLING CDA 1806/07-2

ADD

Total playing time: 146'37

CD1 (mono track 1-15;17;18;20;21) 79'39

Traditional:

1 Fjorton år tror jag visst att jag var 2'50

Edvard Grieg (1843-1907):

2 Våren 4'58

Guy d'Hardelot (1858-1936):

3 Lorsque j'entends ton pas 2'43

Wilhelm Stenhammar (1871-1927):

4 Flickan kom från sin älsklings möte 4'27

5 Flickan knyter i Johannesnatten 1'44

Ture Rangström (1884-1947):

6 Vinden och trädet 1'45

7 Flickan under nymånen 2'22

8 Villemo 1'37

9 En gammal dansrytm 1'44

Richard Strauss (1864-1949):

10 Meinen Kinde 2'58

11 Die Nacht 3'11

12 Hat gesagt - bleibt's nicht dabei 2'04

13 Für fünfzehn Pfennige 2'22

14 Morgen 4'18

15 Glückes genug 3'05

16 *Der Rosenkavalier*: Terzett (song in Swedish) 14'45

Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791):

Die Zauberflöte:

17 O zittre nicht (song in Swedish) 5'02

18 Der Hölle Rache (song in Swedish) 3'10

Georg Friedrich Händel (1685-1759):

19 *Il Pastor Fido*: Scherza in mar la navicella 5'00

Giacomo Puccini (1858-1924):

Madame Butterfly act 2:

20 Un bell' di vedremo (song in Swedish) 4'13

Madame Butterfly act 2:

21 Tu, tu piccolo Iddio (song in Swedish) 4'42

CD2 (mono track 4) 79'40

Giacomo Puccini (1858-1924):

1 *Tosca*: Vissi d'arte 3'50

Giuseppe Verdi (1813-1901):

2 *Macbeth*: Una macchia è qui tuttura 7'00

(song in Swedish)

Richard Strauss (1864-1949):

3 *Elektra*: Allein! Weh, ganz allein 9'304 *Salome*: Du wolltest mich nicht dein 16'50

Mund küssen lassen, Jochanaan

Richard Wagner (1813-1883):

5-10 *Die Walküre*: act 3, Finale 32'30

Alban Berg (1885-1935):

11 *Wozzek*: act 1: Marie's aria (song in Swedish) 5'1012 *Wozzek*: act 3: Marie's aria (song in Swedish) 4'43

Swedish Radio Symphony Orchestra, Kungliga Hovkapellet, Orchestra from Deutsche Oper, Aarhus Opera Orchestra, Stockholms Studentsångare - Stig Westerberg, Sixten Ehrling, Sergiu Commissiona, Charles Farncombe, Kurt Bendix, Carlo Felice Cillario, Siegfried Köhler, Heinrich Hollreiser, Esa-Pekka Salonen, Einar Ralf - Jan Eyron

Audio restoration and mastering: Curt Carlsson. English translation: Bo Hyttner

Executive Producer: Bo Hyttner • Graphic design: Staffan Ericson.

Cover photo: From Mrs Andersson-Palmes dressing room in Stockholm Opera House.

Photo: Kurt-Göran Lönnblad.

www.sterlingcd.com

Made in the EU